

dr hab. Jerzy Zalewski, prof. WAT
Wojskowa Akademia Techniczna
Wydział Bezpieczeństwa, Logistyki i Zarządzania
Instytut Bezpieczeństwa i Obronności

2021.09.24.

**Recenzja rozprawy doktorskiej
Pana mgr. Kazimierza BORKOWSKIEGO**

**„ZNACZENIE POLITYKI ZAGRANICZNEJ UKRAINY
DLA BEZPIECZEŃSTWA POLSKI”**

1. Podstawa formalno-prawna wykonania recenzji

Dysertacja Pana mgra K. BORKOWSKIEGO pt. „Znaczenie polityki zagranicznej Ukrainy dla bezpieczeństwa Polski” (ss. 349) została opracowana pod kierownictwem naukowym Pana prof. dr hab. Bogusława PACKA. Proces nadania stopnia doktorskiego w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie realizowany jest przez Radę Wydziału Nauk o Bezpieczeństwie Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie.

Podstawę formalno-prawną wykonania niniejszej recenzji stanowi:

- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce” (Dz.U. 2018, poz. 1668, z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 21 kwietnia 2017 r. o zmianie ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2017, poz. 859 z późn. zm.);
- Uchwała Rady Wydziału Nauk o Bezpieczeństwie Nr 9/2021 z dnia 14 lipca 2021 r.;
- Egzemplarz rozprawy doktorskiej Pana mgra K. Borkowskiego.

2. Ogólna charakterystyka

Przedmiotowa rozprawa doktorska podejmuje niezwykle ważne zagadnienia kształtowania się i wpływu wektorów polityki zagranicznej Ukrainy na bezpieczeństwo Polski. Autor dysertacji podjął się wieloaspektowej analizy, zwracając uwagę na charakter wyznaczników celów strategicznych tej polityki, artykułując ich różnicowanie się względem dwóch aksjo-normatywnych opcji programowych: „zachowawczej - prorosyjskiej” i „emancypacyjnej - euroatlantyckiej”. Dostrzegając znaczenie przenikania się i emancypację wyróżnionych opcji, przekonywująco uzasadnia potrzebę permanentnego analizowania ukraińskiej polityki zagranicznej w odniesieniu do wyzwań i zagrożeń bezpieczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW), w tym konieczności korekty stanowisk badawczych - uwzględniających: (1) uwarunkowania historyczne, polityczne i kulturowe „trudnego sąsiedztwa” Polski i Ukrainy; (2) eskalację implementowania od 2004 r. radykalnych wartości i ultra-nacjonalistycznej symboliki do dyskursu publicznego przez stronę ukraińską; (3) przejawy „zaczepności militarnej

Federacji Rosyjskiej” oraz jej wpływ na pozycję międzynarodową i proces życia publicznego na Ukrainie; (4) oceny dostosowywania celów programowych do wymogów państwa demokratycznego przez główne ukraińskie stronnictwa polityczne, w tym ich zdolności funkcjonowania w przestrzeni bezpieczeństwa euroatlantyckiego i kreowania bilateralnych stosunków polsko-ukraińskich, determinujących jakość bezpieczeństwa tych podmiotów. Autor nie ograniczył się tylko do diagnozowania uwarunkowań polityki zagranicznej Ukrainy - w wyznaczonej przez siebie generalizacji temporalnej, ale zaprezentował podejście antycypacyjne przyszłych/prawdopodobnych sytuacji, uwzględniających konsekwencje wpływu dekompozycji sytuacji polityczno-społecznej na wschodzie Ukrainy na bezpieczeństwo Polski. Cechą konstytutywną dla tej części narracji deskrypcyjnej jest poprawne: wyróżnienie transektorowości zagrożeń, ryzyka, wyzwań i szans z nim związanych; określenie niedomagań aktualnych rozwiązań systemowych oraz zaprezentowanie niektórych rekomendacji w celu zrozumienia procesów kształtujących bezpieczeństwo Polski względem kierunków polityki zagranicznej Ukrainy.

Autor dysertacji dotrzymuje wymogów racjonalnego charakteru narracji, unika zbędnych figur stylistycznych, przez co zachowuje wyczuwalną konkretność. Na uwagę zasługuje rozszerzenie przedmiotu swoich badań o właściwe ujęcie problemów względem wyznaczników: geopolitycznych, politycznych, ekonomicznych i militarnych. Mimo tak szerokiego i wielowątkowego obszaru analitycznego, narracja analityczna rozprawy doktorskiej jest spójna i logicznie niesprzeczna. Poruszane zagadnienia dopełniają się komplementarnie, wpisują się w tok naukowego dyskursu prowadzonego w ramach dyscypliny nauki o bezpieczeństwie z wykorzystaniem refleksyjnego nurtu, służącego identyfikowaniu i interpretowaniu „siecowości” współczesnego świata, czyli wpływu różnych aktorów na bezpieczeństwo globalne, regionalne i narodowe. Najczęściej odbywa się to na płaszczyźnie rywalizacji w głównych domenach: politycznej, ekonomicznej, info-technologicznej i kulturowej. Dostrzegając wielopostaciowe znaczenie tych domen, towarzyszące im korelacje i koincydencje – umiejętnie odnosi to do genezy wyznaczników środowiska bezpieczeństwa, porządkując i operacjonalizując tym samym zbiór wiedzy problemowej.

Badania zaprezentowane przez Autora dysertacji stanowią udaną próbę diagnozowania wpływu polityki zagranicznej Ukrainy na bezpieczeństwo Polski, wyróżniając przy tym wyzwania i zagrożenia wymiarze: geopolitycznym, ekonomicznym, militarnym i kulturowym, czyli w obszarach konstytuujących wyznaczniki tego bezpieczeństwa. Wyniki badań, ich sposób uporządkowania, stanowią kanwę wypracowania wartościowych wniosków i rekomendacji w kwestiach poznawczych, wartościujących, a także projekcyjnych bezpieczeństwa rozumianego jako poczucie elementu subiektywnego charakteryzującego się istnieniem korelacji między zobiektywizowanym poglądem na sprawy związane z zagrożeniami oraz subiektywnym poczuciem podmiotu.

Redakcja i edycja rozprawy pod względem formalnym jest zgodna z przyjętymi zasadami wydawniczymi i spełnia wymagania odnośnie publikacji prac naukowych. Zabrakło w dysertacji środków ikonograficznych, właściwych dla analizowanej problematyki, np. mapy, mogących dodatkowo wzbogacać wartość narracji problemowej.

3. Ocena koncepcji metodologicznej

Zasadniczy zarys koncepcji metodologicznej dysertacji zaprezentowano we Wstępie (ss. 4-10) i w Rozdziale 1. „Wpływ polityki zagranicznej państw na bezpieczeństwo” (ss. 11-74), uzyskując spójne i transparentne ujęcie celowo-problemowe obszaru problemowego wraz uzasadnieniem wyboru tematu. Poprawnie zaakcentowano konieczność weryfikacji badań, dobierając właściwe narzędzia identyfikowania i interpretowania czynników determinujących ewolucję głównych celów i zadań polityki zagranicznej Ukrainy i ich wpływu na jakość środowiska bezpieczeństwa Polski. Odnosząc się *realpolitik* Kijowa poprawnie określono pięć szczegółowych pytań badawczych (s. 7), skoncentrowanych wokół zaprezentowania analiz dyskrypcyjnego ujęcia „polityki zagranicznej” jako czynnika stabilizacji bezpieczeństwa subregionu wraz ze scenariuszami jego rozwoju z udziałem metod analitycznych i prognostycznych.

Autor dokonał niekonwencjonalnego zabiegu „przedzielając” główne pytanie badawcze i pytania szczegółowe – hipotezą główną. Można przyjąć, iż ma to na celu zapewnienie spójności wyводу, wskazującego, że przyjęta hipoteza wprost odpowiada na pytanie główne. Stanowisko takie byłoby to przyjęcia, gdyby zaprezentowane zostały hipotezy szczegółowe, dzięki którym narracja analityczna uzyskałaby większą wartość mierzalną i weryfikowalną (pozytywna lub negatywna). Przyjęta hipoteza główna powinna jednak mieć nieco inną konstrukcję, bowiem wskutek nadania jej charakteru wielocłonowego przybrała charakter tezy. Niemniej zachowany został kanon poprawności metodologicznej, potwierdzając, że polityka zagraniczna musi być oparta na interesach i na odgrywaniu świadomej gry w celu ich zabezpieczenia”, co potwierdza hipoteza (s. 6). Można zatem uznać, że syntetyzowana koncepcja metodologiczna, mimo uwag, jest poprawna w sensie formalnym oraz adekwatna do skonstruowanego problemu badawczego i problemów szczegółowych. Spełnia kryteria desertabilności analiz naukowych, umożliwiając na przyjętym poziomie realizację projektu badawczego. Do rozwiązania problemów poznawczych i pragmatycznych poprawnie zastosowano teoretyczne metody badawcze: metodę analizy systemowej, metodę analizy porównawczej i metodę decyzyjną. Pozytywne uwagi odnoszą się także do prób zaprezentowania modeli scenariuszowych z elementami myślenia prakseologicznego (ss. 291-315).

4. Ocena wartości merytorycznej

Treści rozprawy zostały zredagowane w czterech rozdziałach merytorycznych i Bibliografii, łącznie ss. 349.

Rozprawę poprzedza zwarty Wstęp (ss. 7), w którym zaprezentowano wyznaczniki poszukiwania nowych rozwiązań, odnoszących się do konstruowania weryfikowanych pytań służących deskrypcji ewolucji polityki zagranicznej Ukrainy, z uwzględnieniem jej potencjału wpływającego na wyzwania i zagrożenia bezpieczeństwa Polski. Należy podzielić obawy Autora, że polityczne i ekonomiczne aktywa Kijowa ograniczają jego zdolności stawania się znaczącym podmiotem w subregionie. Rosyjska agresja z pewnością wyrządziła Ukrainie wiele szkód, podobnie jak niezdecydowanie Zachodu wobec jej przyciągania do przestrzeni euroatlantyckiego bezpieczeństwa. Głównym powodem, dla którego kraj ten pozostaje w tak niestabilnej kondycji jest m.in. utrzymujący się paraoligarchiczny charakter gospodarki, czy

brak elastyczności w polityce historycznej ograniczającej chociażby wdrażanie paliatywnych środków, łagodzących napięcia trudnego, polsko-ukraińskiego sąsiedztwa. W praktyce dochodzi „tu i teraz” do tworzenia wspólnych ram bezpieczeństwa opartych na myśleniu życzeniowym (każda ze stron różnicuje odmiennie bezpieczeństwo *zoperacjonalizowane*). Właściwe naświetlenie relacji bilateralnych po stronie przy czynowo-skutkowej jest konieczne dla oceny wartości kreacyjnych, odpowiedzialnych za bezpieczeństwo państwa jako formy politycznej organizacji społeczeństwa i za zapewnienie bezpiecznych warunków decydowania politycznego.

W rozdziale 1. „Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa” (ss. 11-74) zaprezentowano kategorie pojęciowe dotyczące „bezpieczeństwa”, scharakteryzowano rolę podmiotową państwa w ujęciu funkcjonalnym, przedstawiono definicje, cele i warunki polityki zagranicznej oraz narzędzia tej polityki w zakresie jej oddziaływania na bezpieczeństwo. W rozdziale tym należy wyróżnić charakter teoretyczno-przeładowy analiz i konceptualizację podmiotową, funkcjonalną, strukturalną i procesualną związków polityki zagranicznej z bezpieczeństwem.

Rozdział 2. „Polityka zagraniczna Ukrainy” (ss. 75- 130) zawiera uporządkowany rys historyczny wyłaniania/kształtowania się polityki suwerennej Ukrainy wraz z narracją analityczną poświęconą istocie przyjmowanych spolaryzowanych koncepcji polityki zagranicznej: „para-neutralności” i „wielowektorowości”. W rozdziale zaprezentowano interesującą egzegezę problemową w oparciu ukraińskie materiały źródłowe, dotąd mało eksponowane lub pomijane w polskim piśmiennictwie naukowym. Analizowane zagadnienia zwracają uwagę na genezę „deficytu reform Kijowa” z punktu widzenia oczekiwań Zachodu, ale jak zaznacza Autor, zawierające pierwiastki ostrożności pragmatycznej, uwzględniając niebezpieczeństwa uruchomienia scenariusza eskalacji przez Moskwę w sytuacji radykalnego zwrotu euroatlantyckiego. Warte podkreślenia są także odniesienia się do zachowań elit rządzących na Ukrainie w kwestiach wyboru działań strategicznych wobec pozycjonowania prowadzonej polityki gospodarczej, mającej na celu zachowanie *status quo* dostępu do rosyjskich surowców energetycznych, kosztem odsuwania w czasie remilitaryzacji części akwenu Morza Czarnego przez Rosję. Z jednej strony synergia oligarchicznych interesów, przenikanie się świata biznesu i polityki, a z drugiej stała/miękka obecność rosyjskiej *realpolitik* - wpływały przed 2014 r. na transformację polityki zagranicznej Ukrainy. Inkorporacja Krymu (luty-marzec 2014 r.), dekompozycja polityczno-terytorialna wschodniej Ukrainy, *de facto* separatyzm obwodów: donieckiego i ługańskiego (maj 2014 r.) wyznacza realne scenariusze dalszej destabilizacji Ukrainy, co przekłada się na charakter reform wewnętrznych, skoncentrowanych na legitymizacji „ukraińskiej tożsamości narodowej” i jej artykułowania w polityce zagranicznej.

Rozdział 3. (ss. 131-240) „Znaczenie Polski dla realizacji interesów narodowych Ukrainy” skoncentrowany jest na trzech filarach analitycznych: (1) stan badań nad bezpieczeństwem Polski i Ukrainy z odwoływaniem się do przedmiotu poznania (proces historyczno-polityczny), przedmiotu badania, bazy empirycznej badania (źródła), praktyki badawczej oraz wiedzy o bezpieczeństwie; (2) dominującego zakresu problemowego bilateralnych stosunków Polski i Ukrainy oraz (3) narracji analitycznej poświęconej roli Polski i Ukrainy w relacjach transatlantyckich. Rozdział ten jest kompatybilny z rozdziałem 2., wnosząc istotne doprecyzowanie wyznaczników w procesie rozwiązywania zasadniczego problemu badawczego, rozszerzając obszar

analiz problemowych o format strategicznego podejścia obydwu państw w pojmowaniu bezpieczeństwa państwa z wszystkimi implikacjami, które będą, mogą mieć wpływ na jakość relacji transatlantyckich w kontekście rosyjskiej zaczepności militarnej. Autor trafnie antycypuje, że oczywistym celem strategicznym Moskwy jest utrzymanie Krymu i przyczółka w Donbasie, który pozwoli na zawetowanie jakichkolwiek ruchów Kijowa w stronę zbliżenia z NATO. Jednocześnie zauważa, że Unia Europejska akceptując i utrzymując format rozwiązywania konfliktu na Ukrainie (porozumienie mińskie i format normandzki) jakby przygotowała grunt pod trwałe jego „zamrożenie” (konflikt niskiej intensywności), bezpośrednio i pośrednio wpływającego na stan bezpieczeństwa regionalnego i jakość stosunków Ukrainy z państwami sąsiedzkimi.

Rozdział 4. (ss. 241-322) „Wpływ polityki zagranicznej Ukrainy przełomu XX i XXI w. na bezpieczeństwo Polski” stanowi dużą wartość poznawczo-analityczną. Na pochwałę zasługuje syntetyzowanie problematyki teoretycznej poprzez scenariusze wykorzystujące mechanizmy charakterystyczne dla przewidywania, tym samym umożliwiając egzemplifikacje różnorodnych sytuacji problemowych, z jakimi stykają się analitycy bezpieczeństwa. Autor odwołując się do determinantów polityki zagranicznej Ukrainy, zwraca uwagę na rolę rosyjskiego imperializmu od zawsze zorientowanego na podporządkowanie Ukrainy i wykorzystywanie jej jako platformy do operacji podejmowanych wobec Polski i/lub innych części Europy. To sprawia, że potencjał Ukrainy (kulturowy, historyczny, terytorialny, demograficzny, rynkowy) staje się kluczową lokalizacją w przestrzeni europejskiej i wyznacza rangę jego integracji z Unią Europejską. Trafna jest diagnoza wskazująca, że Ukraina – tożsama część Europy mająca prawo do funkcjonowania w Europie w znaczeniu politycznym i kulturowym, a także do gwarantowanego przez nią bezpieczeństwa. Ignorowanie tego faktu może mieć daleko idące konsekwencje dla bezpieczeństwa regionalnego, akcentując rangę odpowiednio projektowanej polskiej i unijnej polityki wschodniej. Należy podzielić opinie Autora, że wojna na wschodzie Ukrainy pomogła Ukraińcom uformować poczucie własnej państwowości i uzyskać dalszy postęp na drodze stania się państwem narodowym. Wojna ta pozostaje także katalizatorem reform w ukraińskich siłach zbrojnych i szkołą patriotycznego myślenia odwołującego się ideałów Majdanu (2013/2014).

Mając na uwadze redakcję, formę stylistyczną recenzowanej rozprawy oceniam ją pozytywnie. W obszernym materiale tekstowym Autor nie ustrzegł się drobnych błędów stylistycznych i gramatycznych, np. dwuznaczności, niedopowiedzenia, konstatacje odwołujące się do wieloelementowej koniunkcji, występowanie narracji w liczbie pojedynczej, a w innym miejscu, w formie, bezosobowej. Zaznaczone, w dużej mierze uwagi drugorzędne i uchybienia natury formalnej, w niewielkim stopniu rzutują na wartość merytoryczną rozprawy doktorskiej. Poziom zaprezentowanych w dysertacji analiz problemowych i program zrealizowanego projektu badawczego oceniam pozytywnie, jako oryginalny i wartościowy. Świadczy to o ukierunkowanej dociekliwości analitycznej oraz predyspozycjach osobowościowych Autora, zorientowanych na identyfikowanie i interpretowanie problemów bezpieczeństwa w kontekście ewolucji polityki zagranicznej, pozwalającej prognozować stan bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej.

W trakcie analizowania zagadnień pomieszczonych w rozprawie – nasuwa się kilka dyskusyjnych kwestii, które powinny być wyartykułowane przez Autora podczas

publicznego ustosunkowania się do nich (syntetyczne wypowiedzi z ewentualną ilustracją jednego slajdu tematycznego):

- 1) Proszę wyjaśnić pojęcie „bezpieczeństwa politycznego”;
- 2) Proszę przedstawić hipotetyczne scenariusze rozwoju bezpieczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie 2030 r. – z uwzględnieniem eskalacji i deeskalacji rosyjskiej mocarstwowości;
- 3) Proszę zaprezentować kilka ważnych kompetencji analityk bezpieczeństwa, zarazem niezbędne do identyfikowania i interpretowania polityki zagranicznej Ukrainy i jej wpływu na bezpieczeństwo regionalne.

5. Konkluzje

Autor dysertacji uporządkował aparat terminologiczny teorii problemu badawczego i zaproponował wielowymiarową, narrację analityczną polityki zagranicznej Ukrainy wraz z jej znaczeniem dla bezpieczeństwa. Przyjęte we Wstępie rozprawy cele rozważań zostały osiągnięte w sposób zadawalający za pomocą naukowych narzędzi badawczych. Dysertację cechuje szerokie ujęcie teoretyczne z udziałem obszernego zbioru materiałów źródłowych, monografii, artykułów naukowych w języku polskim, ukraińskim i angielskim. Wyniki uzyskane w toku prowadzonych analiz uzyskane wyniki i trafność wnioskowania są dysertabilne w odniesieniu do pracy naukowej na poziomie rozprawy doktorskiej.

W oparciu o wyżej zaprezentowane oceny stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska jest wartościowym i oryginalnym dokonaniem naukowym, spełniającym wymagania ustawowe o stopniach naukowych i tytule naukowym o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Przedkładam Radzie Dyscypliny Wydziału Nauk o Bezpieczeństwie Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego rekomendację o dopuszczeniu Pana mgr. Kazimierza Borkowskiego do kolejnego etapu postępowania w przewodzie doktorskim, zgodnie z przewidzianym trybem.

